Farhange Razavi
Online ISSN: 2345-2560
https://www.farhangerazavi.ir
Imam Reza (A.S) International Foundation for Culture and Arts

The Requirements for the Realization of Islamic Governance Inspired by Religious Teachings and the Razavi Model of Conduct from the Perspective of Intellectual Elites: A Qualitative Study

Ahmad Abbasi Darehbidi [1] **Atefeh Afzal** [2]

1. Department of Social Sciences, Faculty of Literature and Humanities, Isfahan University, Isfahan, Iran(Corresponding Author): a.abbasi.d2020@gmail.com

2. Faculty of Engineering, Department of Environmental Engineering, University of Alberta, Canada: atefehafzal@gmail.com

Article Info

Article Type:
Research Article

Article History:

Received:
December 13, 2023

In Revised Form:
February 11, 2024

Accepted:
Marc 04, 2024

Published Online:
November 16, 2026

Abstract

The aim of the present research is to identify the requirements and solutions for the realization of Islamic governance based on religious teachings and the Seerah of Imam Reza (AS) using a qualitative study method and a thematic analysis approach. The required information was collected through semi-structured deep interviews and analyzed using the Colaizzian pattern. The study population consisted of knowledgeable elites on the subject, including university professors, seminary scholars, and some Razavi researchers in Isfahan province in 1402, 13 of whom were interviewed based on theoretical and purposive sampling according to the saturation principle. Data analysis led to the extraction of three main themes, including Infrastructure (with three sub-categories of improving social relations, legal and ethical frameworks), Resources and Facilities (with two sub-categories of culture and technology, knowledge and information), and Support and Supervision (with three sub-categories of political-religious and ideological support, financial-credibility and security, and bilateral supervision) accompanied by 48 sub-concepts and 168 general concepts. The examination of the requirements and solutions for the realization of Islamic governance showed that the Seerah of Imam Reza (AS) is rich in political and social concepts and ideas that can provide a basis for the promotion of Islamic governance on one hand,

Keywords: Islamic governance, Razavi's life, religious teachings, Cloaeezi model, elites.

Cite this The Author (s): Abbasi Darehbidi, A; Afzal, A (2026). The Requirements for the Realization of Islamic Governance Inspired by Religious Teachings and the Razavi Model of Conduct from the Perspective of Intellectual Elites: A Qualitative Study: Quarterly Scientific Journal of Farhang Razavi. Year 14, Issue 3, Autumn 2026, Serial Number 55 – (7- 30)-

DOI:10.22034/farzv.2024.430306.1952

Introduction and statement of the problem

Governance is one of the important social and political concepts in societies, which has always been of interest throughout history, and rulers and statesmen have tried to choose the best bases and resources for extracting its principles, values and rules. Governance in general includes the organizations and institutions through which governance is exercised in the country and includes the selection of governments, monitoring their performance and change, the ability to make appropriate decisions and policies. It is respect for citizens and national and international interactions based on which power is exercised over the economic and political management of the country and its social resources to achieve development (World Bank, 2018).

Government and governance in different societies originates from many sources and government and governance in Iran is based on religious orders of Islam, traditions and values of the revolution, which is emphasized in the preamble of the constitution as the most important governance document (Khadirrlu & Jan Qorban, 2021). Imam Reza (a.s.) as the eighth leader of the Shiites, who spent about 3 years of his blessed life in Iran, although as a ruler in the society, he did not rule in the political sense, but with the guardianship of Ma'mun and with the religious tutelage of the people in cases Both in speech and in practice, many people have expressed valuable points and instructions about governance and proper communication between rulers and people. Therefore, it can be said that the lifestyle of Imam Reza (AS) is one of the most important sources for the excellence and progress of Islamic governance. The main problem of the current research is to examine the most important requirements of governance according to religious ideas and the life of Razavi.

Research background

So far, some studies, researches and discussions have been raised around the issue of Islamic cooperation, and each of them has paid attention to a specific aspect of the issue. For example, Gheidarlu and Janghaoban (2022) consider the cultural ecosystem as a framework for culture and the governance model of basic culture in Iran. Nahadi and Siahkali Moradi (2021) by examining the indicators of good governance from the point of view of the World Bank and Islamic or decent governance from the point of view of Imam Ali (AS) in Nahj al-Balagheh, have come to the conclusion that the biggest difference in these two forms of governance is the issue of accountability. Naboyan Hamze Kalaei et al. (2021) listed the model of good governance based on religious teachings as the results of good governance, which requires the competencies of managers and having a common goal and adherence to identity and values. Zareei et al. (2021) are of the opinion that popular acceptance and divine legitimacy

are the wings of transcendental governance by finding a model of transcendental governance to promote national authority.

The review of the background of the research and the conducted studies indicates that although governance as an important social and political issue plays an important role in researches, there is less research on the requirements and solutions for its realization according to the religious teachings and the life of Razavi. Paid. Therefore, this research intends to provide interested people with a little bit of information by using the opinions of elites and experts on the subject.

Research method

The approach of the current research is qualitative, which was carried out using thematic analysis and the 7-step Colaizzi model. In this research, the concept of Islamic governance was first examined and then the responses of the participants regarding the issue were started and received using in-depth and semi-structured interviews. The participants of the research were all academic elites, seminaries and Razavi researchers of Isfahan province in 2023, who were interviewed in a theoretical and purposeful manner according to the theoretical saturation criterion, 13 of them were selected by snowball sampling. The participants had a doctorate degree or its equivalent, level 3 and 4 fields with more than 5 years of scientific and research experience. After posing the main question (in your opinion, what requirements are necessary for Islamic governance in the society?), according to the answers and descriptions provided by the participants, the next questions were asked. Data analysis was done using thematic analysis and all concepts and categories were categorized.

The validity of the data was done with the technique of verifiability through researchers' self-review and reliability with the precise guidance of data collection and alignment of researchers.

Research findings

After analyzing the interviews and the information obtained about the requirements and solutions for the realization of Islamic governance according to the religious teachings and the way of Razavi from the point of view of the scientific and social elites, 3 main themes, 8 sub-categories and 48 sub-concepts were obtained. The most important of them are listed in Table 1. Also, 168 general concepts were created from the interviews.

Table 1. The main themes, Subcategories and Sub concepts of the research

Sub concepts	Subcategories	Main themes
A sense of social belonging, respect	Improving social relations	Infrastructures
Dialogue-oriented, direct communication, brotherhood		
Correct Islamic education, the people of the rulers		
Rights and duties of citizenship	Legal platforms	
Establishing justice in society, acceptability and legitimacy		
Legality, attention to the deprived		
Establishing religious and human values	Morality	
Correct Islamic education in the light of divine commandments		
Transparency, freedom of expression		
Islamic culture	Culture and technology	Resources and facilities
Technology, culture of diplomacy		
Dissemination of governance knowledge, training of expert personnel	Knowledge and information	
Teaching basic governance and development-oriented information		
Preparation of religious and religious sources of governance	Political, religious and belief support	Support and supervision
Benefiting from up-to-date political resources		
Credit necessary to perform tasks, fair distribution of facilities	Financial and credit support and security	
Provision of necessary governance resources,		
The supervision of the rulers	Mutual supervision	
Meritocracy		
drying the root of corruption and deviation		
Helping the vulnerable sections of society		
People's supervision of rulers and officials		

Summary and conclusion

This research was based on a qualitative approach to investigate the requirements for the realization of Islamic governance in its general sense with regard to religious teachings and Razavi's life from the point of view of academic elites, seminaries and Razavi researchers based on interviews and using the Colaizzi model and thematic analysis. In explaining the findings of the research, it should be said that governance is a fluid and dynamic concept that is realized under the influence of social relations and its improvement with the mediation of ethics in the shadow of the realization of knowledge and information and based on the culture and tradition of society, and after its realization, it needs Support and supervision. Based on the results of the research, the realization of Islamic governance inspired by religious teachings and the life of Razavi is a continuous and active process that is based on ethics and

God-centeredness and can affect the development and progress of societies or the backwardness and degradation of various aspects of individual and collective life. be Therefore, Imam Reza's teachings and intellectual and practical life are a comprehensive and comprehensive model for various issues, including the realization of Islamic governance.

References

1. Ghadirlu, K & Janghorban, M (2022). "Cultural ecosystem; A framework for culture and the model of culture-based governance in the Islamic Republic of Iran", Religion and Cultural Policy, (18): 8-50.

2. Nabavyan Hamza Kalaei, M, R; Jafari Kalarijani, A; Bagherzadeh, M, R & Tabari, M (2021). "Designing a native model of good governance based on religious teachings", Islamic Management, 29(4): 81-114.

3. Nahadi, H & Siahkali Moradi, J (2021). "Examining the indicators of good governance and decent governance from the point of view of Nahj al-Balagheh", Government al-Ta'ali, (6): 115-140.

4. World Bank Report. (2018). Helping Countries Combat Corruption: The Role of the World Bank, Poverty Reduction and Economic Management Network, Washington DC.

5. Zareei, M & Araei, V (2021). "Analysis and criticism of the model of good governance; Explanation of Islamic governance indicators based on the Constitution of the Islamic Republic of Iran". Researches of the Islamic Revolution, 1 (2), serial 37: 7-25.

فرهنگ رضوی
شاپای الکترونیکی:۲۵۶۰-۲۳۴۵
https://www.farhangerazavi.ir

الزامات تحقق حکمرانی اسلامی با الهام از آموزه‌های دینی و سیرهٔ رضوی از نگاه نخبگان (مطالعهٔ کیفی)*

احمد عباسی دره‌بیدی[۱] عاطفه افضل[۲]

* این مقاله برگزیده و رتبهٔ نخست اولین همایش بین المللی حکمرانی اسلامی مبتنی بر سیره و تعالیم رضوی برگزار شده در دانشگاه ایلام است.

۱. کارشناس ارشد شیعه‌شناسی(گرایش جامعه شناسی)، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران (نویسنده مسئول): a.abbasi.d2020@gmail.com
۲. دکترای مهندسی محیط زیست، دانشگاه آلبرتا، آلبرتا، کانادا: atefehafzal@gmail.com

اطلاعات مقاله

تاریخ دریافت:
۱۴۰۲/۰۹/۲۲

تاریخ بازنگری:
۱۴۰۲/۱۱/۲۲

تاریخ پذیرش:
۱۴۰۲/۱۲/۱۴

تاریخ انتشار:
۱۴۰۵/۰۸/۲۵

چکیده

حکمرانی از مفاهیم سیاسی و اجتماعی مهم بوده که در طول تاریخ مورد توجه اندیشمندان و عالمان برای بهبود زندگی اجتماعی و ادارهٔ جامعه قرار گرفته است و حاکمان هر دوره سعی داشته‌اند تا بهترین مبانی و منابع را برای استخراج اصول، ارزش‌ها و قواعد آن انتخاب کنند. به همین دلیل در جوامع اسلامی توجه بیشتر به تعالیم قرآن و سیرهٔ معصومین علیهم‌السلام و از جمله امام رضا علیه‌السلام است که با ولایت‌عهدی مأمون و سرپرستی دینی مردم در موارد متعدد چه در گفتار و چه در عمل، نکات و دستورهای ارزنده‌ای را در این زمینه بیان داشته‌اند. هدف این پژوهش شناسایی الزامات و راهکارهای تحقق حکمرانی اسلامی با توجه به آموزه‌های دینی و سیرهٔ رضوی انجام شده با روش مطالعه کیفی و بر اساس رویکرد تحلیل مضمون است. جمع‌آوری اطلاعات مورد نیاز با مصاحبه‌های عمیق نیمه‌ساخت‌یافته و تجزیه و تحلیل آن‌ها با الگوی کلایزی انجام شده است. جامعهٔ مورد مطالعه نخبگان آگاه از موضوع شامل فرهیختگان دانشگاهی، حوزوی و تعدادی از پژوهشگران رضوی استان اصفهان در سال ۱۴۰۲ بودند که به شیوهٔ نمونه‌گیری نظری و هدفمند، با توجه به اصل اشباع نظری ۱۳ نفر از آنان مورد مصاحبه قرار گرفتند. تجزیه و تحلیل اطلاعات منجر به برساخت ۳ مضمون اصلی با عنوان زیرساخت‌ها (با ۳ مقولهٔ فرعی بهبود روابط اجتماعی، بسترهای قانونی و اخلاقیات)، منابع و امکانات (با ۲ مقولهٔ فرعی فرهنگ و فناوری، دانش و اطلاعات) و حمایت و نظارت (با ۳ مقوله فرعی حمایت سیاسی- دینی و اعتقادی، مالی- اعتباری و امنیتی و نظارت دوجانبه) همراه با ۴۸ مفهوم فرعی و ۱۶۸ مفهوم کلی شد. بررسی الزامات و راهکارهای تحقق حکمرانی اسلامی نشان داد سیرهٔ رضوی سرشار از نکات و مفاهیم سیاسی و اجتماعی است که زمینه‌ساز ارتقای حکمرانی اسلامی از یک سو و تقویت رابطه میان حاکمان و شهروندان از طرف دیگر است و می‌تواند الگوهای کاربردی در جوانب مختلف زندگی یاریگر حاکمان و مردم باشد.

کلیدواژه‌ها: حکمرانی اسلامی، سیرهٔ رضوی، آموزه‌های دینی، الگوی کلایزی، نخبگان.

استناد: عباسی دره‌بیدی، احمد؛ افضل، عاطفه: (۱۴۰۵). الزامات تحقق حکمرانی اسلامی با الهام از آموزه‌های دینی و سیرهٔ رضوی از نگاه نخبگان (مطالعهٔ کیفی). فصلنامهٔ علمی پژوهشی فرهنگ رضوی، سال ۱۴، شمارهٔ ۳، پاییز ۱۴۰۵، شمارهٔ پیاپی ۵۵ – (۷-۳۰).
DOI:10.22034/farzv.2024.430306.1952

ناشر: بنیاد بین المللی فرهنگی هنری امام رضا (علیه‌السلام)

CC BY

۱. مقدمه

۱-۱. بیان مسئله

حکمرانی از جمله مفاهیم اجتماعی و سیاسی مهم در جوامع است که همیشه در طول تاریخ مورد توجه بوده و حاکمان و دولتمردان سعی کرده‌اند تا بهترین مبانی و منابع را برای استخراج اصول، ارزش‌ها و قواعد آن انتخاب کنند. حکمرانی به صورت کلی شامل سازمان‌ها و نهادهایی است که حاکمیت در کشور از طریق آن‌ها اعمال می‌شود و شامل انتخاب دولت‌ها، نظارت بر عملکرد و تغییر آن‌ها، توانایی در تصمیم‌گیری و سیاست‌گذاری مناسب، احترام به شهروندان و تعاملات ملی و بین المللی است که بر اساس آن، قدرت بر مدیریت اقتصادی و سیاسی کشور و منابع اجتماعی آن برای رسیدن به توسعه اعمال می‌شود(بانک جهانی [1]، ۲۰۱۸). در چند دههٔ اخیر حکمرانی شایسته به‌عنوان یک موضوع مهم مورد توجه اندیشمندان علوم اجتماعی قرار گرفته و همچون ابزاری برای توسعهٔ پایدار وارد سیاست‌ها و تصمیمات کشورها و سازمان‌های توسعه‌گرا شده است(وودز [2]، ۲۰۰۰).

حکومت و حکمرانی در جوامع مختلف از منابع متعدد سرچشمه می‌گیرد و حکومت و حکمرانی در ایران بر اساس دستورهای دینی اسلام، سنت‌ها و ارزش‌های انقلاب استوار است که در مقدمهٔ قانون اساسی به‌عنوان مهم‌ترین سند حکمرانی نیز به این امر تأکید شده است(قیدرلو و جان‌قربان، ۱٤۰۱: ۸). بر اساس گزارش بانک جهانی حکمرانی خوب شامل کارآمدی و انجام وظایف به نحو احسن است. این کارآمدی شامل ثبات سیاسی، اثربخشی دولت، کنترل فساد، حاکمیت قانون، کیفیت مقررات و حق اظهارنظر و پاسخگویی است(کافمن و کری [3]، ۲۰۱۷). بر اساس گزارش برنامهٔ توسعه ملل متحد [4] (۲۰۰۰) در حکمرانی خوب، شهروندان، گروه‌ها و نهادها منافع خود را از طریق فراهم بودن مکانیسم‌ها و شرایط لازم برآورده می‌سازند و به عبارتی از طریق فراهم بودن یا مدنظر قرار دادن الزامات مربوط دسترسی به هدف را سهولت می‌بخشند.

الزامات جمع کلمهٔ « الزام» است و الزام در لغت به معنای لازم کردن و اجب نمودن بهره‌مندی از کلیه امکانات در جهت اجرای یک پروژه، یا راهکار و راه‌حل یک مشکل یا بهتر انجام شدن یک کار است(نادری و قرآیی آشتیانی، ۱٤۰۰: ۱۰) در جمع‌بندی ادبیات مدیریت سه نوع الزام محتوی، بستر و زمینه و ساختارسازمانی(اخوان، ۱۳۹۳) برای مدیریت

1. World Bank
2. Woods
3. Kaufmann &Kraay
4. United Nations Development Programmers (UNDP)

و انجـام پروژه‌هـا و کارهـا لازم اسـت. در ایـن پژوهـش منظـور از الزامـات حکمرانـی اسـلامی وجـود زیرسـاخت‌ها، منابـع و امکانـات و حمایـت و نظـارت لازم اسـت کـه بـه نظـر می‌رسـد بـرای تحقـق ایـن مفهـوم بایـد وجـود داشـته باشـند و شـرایط را بـرای حکمرانـی مناسـب جامعـه اسـلامی و بـا نـگاه بـه تعالیـم و سـیرهٔ رضـوی بررسـی کنـد.

حکمرانـی خـوب بـا هـدف توسـعه‌یافتگی و ایجـاد تـوازن در مسـیر بهبـود و پیشـرفت جامعـه بـه کار گرفتـه شـده اسـت و مسـئولان سیاسـی و اجتماعـی همیشـه سـعی کرده‌انـد نظـام سیاسـی و حکمرانـی خـود را کارآمـد و مسـاعد نماینـد(دولـه و همـکاران، ۱۳۹۸: ۱۲٤). در دنیـای معاصـر بهره‌منـدی از منابـع دانـش و اطلاعاتـی مفیـد یکـی از مبانی کسـب قـدرت و حکمرانی مطلوب اسـت و قدرتمندتریـن جوامع آنانـی هسـتند کـه از بهتریـن منابـع دانـش برخـوردار بـوده و در مقایسـه بـا دیگـران بهتریـن اطلاعـات را در اختیـار داشـته‌اند(مالپاس[1]، ۲۰۰٤) و آموزه‌هـای دیـن اسـلام و سـیرهٔ معصومیـن ﷺ از جملـه امـام رضـا ﷺ حـاوی بهتریـن منابـع دانـش و اطلاعـات در تمـام زمینه‌هـا و از جملـه حکمرانـی اسـت کـه اسـتناد و اسـتفاده مطلـوب از آن‌هـا می‌توانـد الگویـی از حکمرانـی مطلـوب و شایسـته را به همراه داشـته باشـد. بـدون شـک تحقـق حکمرانـی اسـلامی وابسـته بـه شناسـایی دسـتورهای دینـی در ایـن زمینـه اسـت. بـر اسـاس دسـتورهای و تعالیـم دینـی حکمرانـی خـوب دارای اصولی اسـت کـه از مهم‌تریـن آن‌ها مشـارکت، حاکمیـت قانـون، شـفافیت، پاسـخگویی، شـکل‌گیری وفـاق عمومـی، عدالـت، اثربخشـی و کارایـی و مسـئولیت‌پذیری است(سـلطان‌محمدی، ۱۳۹۸: ٦٥).

آنچـه از حکمرانـی اسـلامی مدنظـر اسـت، نوعـی حکومـت‌داری اسـت کـه تمـام ویژگی‌هـای اسـلامی و متناسـب حکمرانـی متعالـی و خـوب را بـا هـم دارد و والـی، زعیـم یـا حاکـم جامعـه بتوانـد بـا رعایـت اصـول و ارزش‌هـای اسـلامی اهـداف متعالـی آن نظـام سیاسـی را کـه براسـاس تعالیـم اسـلامی اسـت، محقـق سـازد و پاسـخگوی خواسـت و نیازهـای اهـداف ترسـیمی بـرای پیشـرفت مـادی و دنیـوی همـراه بـا حرکـت بـه سـمت کمـال اخـروی باشـد(زارعی و همـکاران، ۱٤۰۰: ۱۱۳). در قانون اساسـی جمهوری اسـلامی ایـران حکمرانی اسـلامی دارای شـاخص‌های پاسـخگویی، حـق انتخـاب و اظهارنظر، حاکمیت قانـون، کارایـی و اثربخشـی، مبـارزه بـا فسـاد، ثبـات سیاسـی و نداشـتن خشـونت اسـت(زارعی و آرایـی، ۱٤۰۰). حکمرانـی متعالـی نیـز مفهومـی مرتبـط اسـت کـه در آن توجـه بـه دوبـال پـرواز حکمرانـی یعنـی مقبولیـت مردمـی و مشـروعیت الهـی مـورد توجـه اسـت کـه حاکمـان جامعـه اسـلامی بـا توجـه بـه داشـتن مشـروعیت و کسـب آن از شـرع الهـی، مقبولیـت نیـز داشـته(زارعی و همـکاران، ۱٤۰۰: ۱۲۸) و هـدف آن‌هـا حکمرانـی اسـلامی و متعالـی اسـت. همچنیـن حکمرانـی خـوب ضمـن داشـتن

1. Malpas

برخـی ویژگی‌هـای مشـترک و ثابـت، الگـوی اسـتاندارد بـرای همـه نیسـت و بسـته بـه نظام‌هـای مختلـف ارزشـی، دینـی، فرهنگـی و آداب و رسـوم اسـت کـه وقتـی در جامعـه اسـلامی بـا فرهنـگ کهـن و غنـی مطـرح می‌شـود، معنـای حکمرانـی خـوب اسـلامی- ایرانـی بـه خـود می‌گیـرد. البتـه ناگفتـه نمانـد کـه بـه بـاور برخـی نویسندگان(حسـینی تـاش و واثـق، ۱۳۹۳) حکمرانـی خـوب بـا حکمرانـی شایسـته متفـاوت اسـت و آنچـه از حکمرانـی پیامبـر ﷺ و ائمـه معصومیـن ﷺ برداشـت می‌شـود، حکمرانـی شایسـته واجـد شـاخص‌های عالـی اسـلامی اسـت؛ بنابرایـن در حکمرانـی اسـلامی عمـوم ویژگی‌هـای ارزشـی، دینـی، فرهنگـی، اخلاقـی و اسـلامی مدنظـر اسـت و ایـن امـور در سـیرۀ رضوی همیشـه مدنظر بـوده اسـت.

امـام رضـا ﷺ به‌عنـوان پیشـوای هشـتم شـیعیان کـه حـدود ۳ سـال از عمـر بابرکـت خـود را در ایـران سـپری کردنـد، اگرچـه به‌عنـوان حاکـم در جامعـه حکومـت و حکمرانـی در معنـای سیاسـی آن را نداشـتند، ولـی بـا ولایت‌عهـدی مأمـون و بـا سرپرسـتی دینـی مـردم در مـوارد متعـدد چـه در گفتـار و چـه در عمـل نـکات و دسـتورهای ارزنـده‌ای را دربـارۀ حکومـت، حکمرانـی و ارتباط شایسـته حاکمـان با مردم بیـان داشـته‌اند. به‌جرئـت می‌تـوان گفـت کـه سـیره و سـبک زندگـی امـام رضـا ﷺ از مهم‌تریـن منابـع بـرای تعالـی و پیشـرفت حکمرانـی اسـلامی اسـت. به‌عنـوان مثـال در حفـظ احتـرام و رعایـت ادب و یـا پاسـخگویی مناسـب بـه دیگـرن کـه از مؤلفه‌هـای مهـم در حکومـت و حکمرانـی اسـت، ایشـان سـرآمد بـود و همیشـه سـعی می‌کـرد تـا بـه هدایـت اخلاقـی افـراد بپـردازد. روش حضـرت بیـان روشـنگرانه معـارف الهـی و آزاد گذاشـتن طـرف مقابـل در پذیرفتـن و نپذیرفتـن اسـت نـه تحمیـل عقیـده شـخصی خویش(طبرسـی، ۱۳۸٦، ج۲: ۱۸٦-۱۷۸).

بـر اسـاس تجـارب حاصـل از گذشـته و اداره کشـور بـا الگوهـای مختلـف حکمرانـی و تغییـرات پدیـد آمـده پـس از پیـروزی انقـلاب اسـلامی و تشـکیل حکومـت جمهـوری اسـلامی، بـه نظـر می‌رسـد کـه حکمرانـی اسـلامی قـادر اسـت تـا به‌عنـوان الگویـی مناسـب بـرای تسـریع پیشـرفت و توسـعه مدنظـر قـرار گیـرد کـه ایـن امـر نیازمنـد تقویـت مبانـی و اصـول آن بـر اسـاس سـیره و سـبک زندگـی امامـان معصـوم ﷺ و از جملـه سـبک زندگـی و سـیرۀ امـام رضـا ﷺ اسـت کـه بـه نظـر می‌رسـد در ایـن بـاره کمتـر مـورد توجـه قـرار گرفتـه اسـت. بـه همیـن دلیـل مسـئله اصلـی ایـن پژوهـش بررسـی مهم‌تریـن الزامـات حکمرانـی بـا توجـه بـه اندیشـه‌های دینـی و سـیرۀ رضـوی اسـت.

۱-۲. پیشینۀ پژوهش

در جمهـوری اسـلامی ایـران موضـوع حمکرانـی اسـلامی پـس از پیـروزی انقـلاب اسـلامی مطـرح

و پیگیـری شـد و از آن زمـان تاکنـون مطالعـات، پژوهش‌هـا و مباحـث فراوانـی پیرامـون آن مطـرح شـده اسـت و هـر کـدام بـه جنبـه خاصـی از موضـوع توجـه کرده‌انـد. به‌عنـوان مثـال قیدرلـو و جانقربـان(۱۴۰۱) زیست‌بوم فرهنگـی را چهارچوبـی بـرای فرهنـگ و الگـوی حکمرانـی فرهنـگ پایـه در ایـران دانسـته و براسـاس ویژگی‌هـای فرهنـگ و بـا توجـه بـه انقـلاب اسـلامی ایـران و اهـداف آن، بازطراحـی سـاختار حکمرانـی را بـر مبنـای مرجعیـت عرفـی دیـن و تحقـق رفاه به قیـد سـعادت می‌دانند کـه می‌توانـد بـا بازطراحـی الگـوی سیاسـت-گذاری و جایگزینـی الگـوی طراحـی فرهنگـی بـه جـای رویکـرد پیوسـت‌نگارانه بـه عرصـه فرهنـگ، الگویـی مطلـوب بـرای برون-رفـت از وضعیـت موجـود باشـد.

نهـادی و سـیاهکالی مـرادی(۱۴۰۰) بـا بررسـی شـاخص‌های حمکرانـی خـوب از نـگاه بانـک جهانـی و حکمرانـی اسـلامی یـا شایسـته از نـگاه امـام علـی ﷺ در نهـج البلاغـه بـه ایـن نتیجـه رسـیده‌اند کـه بیشـترین افتـراق در ایـن دو شـیوه حکمرانـی مسـئله پاسـخگویی اسـت و در بحـث مبـارزه بـا فسـاد میان ایـن دو اختـلاف عمـده‌ای وجـود دارد و در شـفافیت و قانون‌گرایـی و کارایـی و اثربخشـی بـه عنـوان دیگـر شـاخص‌های حکمرانـی خـوب و شایسـته اختـلاف کمتـری بـه چشـم می‌خـورد.

نبویـان حمزه‌کلایـی و همـکاران(۱۴۰۰) الگـوی حکمرانـی خـوب مبتنـی بـر آموزه‌هـای دینـی را نیازمنـد شایسـتگی‌های مدیـران و داشـتن هـدف مشـترک و وحـدت به‌عنـوان شـرایط علّـی، نظـارت و کنتـرل، فرهنگ‌سـازی، پویایـی اصـل شـورا و مشـورت و مدیریـت دانش‌محـور به‌عنـوان شـرایط زمینه‌ای و عوامـل مداخله‌گـر تضعیـف کننـده حکمرانـی اسـلامی را فشـار بـر مـردم، فسـاد و خیانـت مدیـران و ناکارآمـدی در مدیریـت دانسـته‌اند. تمرکـز بـر منابـع و حوزه‌هـای مختلـف انسـانی، اقتصـادی، فرهنگـی و سیاسـی به‌عنـوان راهبردهـای تحقـق حکمرانـی خـوب و برخـورداری از حمایـت مـردم، عدالـت، رشـد، بهـره‌وری و پایبنـدی بـه هویـت و ارزش‌هـا را از نتایـج حکمرانـی خـوب برشـمرده‌اند.

زارعـی و همـکاران(۱۴۰۰) بـا الگویابـی حکمرانـی متعالـی بـرای ارتقای اقتـدار ملـی در حکمرانی‌های اسـلامی ضمـن بازشناسـی مفاهیـم بـر ایـن عقیـده هسـتند کـه مقبولیـت مردمـی و مشـروعیت الهـی دو بـال پـرواز حکمرانـی متعالـی هسـتند کـه بـه دنبـال خـود اقتـدار ملـی کشـور را کـه باعـث پیشـرفت، قـدرت اثرگـذاری، عـزت ملـی و اعتمـاد اسـت بـه همـراه دارد. امامـی و جـوادی(۱۴۰۰) بـا واکاوی مفهـوم حکمرانـی در پرتـو کلمـهٔ اطاعـت در قـرآن کریـم ضمـن مـرور کلـی نظریـات حکمرانـی بـا عنایـت بـه واژه اطاعـت در قـرآن کریـم بـه رابطـهٔ آن باآگاهـی و ایمـان، توجـه بـه اختیـارات انسـان و سـطوح مختلـف اطاعـت، دایمـی بـودن نیـاز بـه اطاعـت و نقـش ضـروری تقـوا در اطاعـت بـرای حکمرانـی اسـلامی پرداخته‌انـد. همچنیـن دانشـگاه و پژوهشـگاه عالـی دفـاع ملـی و تحقیقـات راهبـردی(۱۳۹۹) بـا برگـزاری همایـش حکمرانـی اسـلامی بـه بررسـی موضـوع حکمرانـی از جوانـب مختلـف و از جملـه

دفاعـی و امنیتـی پرداخته‌انـد.

زارعـی و آرایـی(۱٤۰۰) بـا واکاوی و نقـد الگـوی حکمرانـی خـوب؛ تبییـن شـاخص‌های حکمرانـی اسـلامی مبتنـی بـر قانـون اساسـی جمهـوری اسـلامی ایـران بـه نقـد شـاخص‌های بانـک جهانـی پرداختـه و الگـوی حکمرانـی خـوب را کـه مبتنـی بـر اصول لیبـرال و برخاسـته از کشـورهای توسـعه یافته و بـه گونـه‌ای تحمیلـی اسـت، مطلـوب ندانسـته و شـاخص‌های حکمرانـی اسـلامی را براسـاس نهـج البلاغـه و قانـون اساسـی جمهـوری اسـلامی در مـواردی چـون پاسـخگویی و حـق انتخـاب و اظهـار نظـر بـرای مـردم، حاکمیـت قانـون، کیفیـت قانـون و مقـررات، بهـره‌وری و مبـارزه بـا فسـاد، ثبـات سیاسـی وفقـدان خشـونت دانسـته‌اند.

دولـه و همـکاران(۱۳۹۸) بـا بررسـی زمینه‌هـا و موانـع شـکل‌گیری حکمرانـی خـوب در ایـران معاصـر بـه ایـن نتیجـه رسـیدند کـه مشـکلات عمـده و موانـع اصلـی دسـت‌یابی بـه حکمرانـی خـوب در ایـران از جانـب نظام‌هـای سیاسـی ایجـاد شـده اسـت و رجـوع بـه سـوی توسـعه پایـدار و رعایـت حقـوق شـهروندی و قانون‌مـداری زمینه‌سـاز دسـت‌یابی بـه حکمرانـی خـوب در ایـران اسـت. همچنیـن امامـی و شـاکری(۱۳۹٤) اشـاره داشـته‌اند کـه حکمرانـی خـوب در قانـون اساسـی ایـران مـورد توجـه و تأکیـد اسـت و پیاده‌سـازی آن مسـتلزم ارائـه و بهره‌منـدی از الگوهـای بومـی اسـت. در پژوهـش دیگـری رزمـی و همـکاران(۱۳۹٤) بـا بررسـی الزامـات تحقـق حکمرانـی خـوب بـرای رسـیدن بـه توسـعه انسـانی بـه ایـن نتیجـه رسـیدند کـه حکمرانـی خـوب روایتگـر توسـعه انسـان محـور اسـت و آن‌هـا حکمرانی خـوب را همـراه بـا توسـعهٔ انسـانی پایـدار و ارتقـای جایـگاه ایـران در جامعـهٔ بین‌الملـل از نظـر توسـعه و پیشـرفت می‌داننـد. دوری از فسـاد بـا توجـه بـه منابـع انسـانی و سـرمایه‌های طبیعـی ایـران درکنـار وجـود نخبگان از ظرفیت‌هـای مهـم در رسـیدن بـه توسـعه همگانـی و پایـدار اسـت و اجمـاع نخبـگان حاکـم در راسـتای دسـتیابی بـه توسـعه و به‌کارگیـری راهبردهـای مؤثـر در جهـت تقویـت حـوزهٔ خصوصـی، دولـت و جامعـه مدنـی و بازتولیـد ویژگی‌هـای فـراوان موجـود در منابـع فرهنگـی کشـور درراسـتای تقویت نهادهـای مدنی جامعـه، می‌توانـد به‌عنـوان ممکن‌تریـن و قابـل حصول‌تریـن راه بـرای دسـت‌یابی ایـران بـه توسـعه انسـانی قلمـداد شـود.

حسـینی تـاش و قادرعلـی(۱۳۹۳) بـا مقایسـه شـاخص‌های حکمرانـی خـوب و شایسـته از دیـدگاه امـام علـی ﷺ و نهادهـای بیـن المللـی و اندیشـمندان غربـی بـه ایـن نتیجـه رسـیدند کـه حکمرانـی خـوب مبتنـی بـر ماده‌گرایـی، دنیاگرایـی و اومانیسـم اسـت و بـه بعـد مـادی امـور بـا محوریـت انسـان توجـه می‌کنـد و دارای ویژگی‌هـای متعـددی چـون پاسـخگویی، ثبـات سیاسـی، حاکمیـت قانـون، کیفیـت قانـون، کارآیـی و اثربخشـی، مبـارزه بـا فسـاد، مشـارکت، اجتماع‌محـوری، شـفافیت، انصـاف

و عدالت، مسئولیت-پذیری و رقابت است و در مقابل حکمرانی شایسته که از نگاه امام علی (ع) بررسی شده، دارای مصداق بارز و عینیت حاکمیت آن حکومت علوی و نبوی است و بر خدامحوری نه انسان‌محوری مبتنی است و به دو بعد مادی و روحانی انسان به صورت هماهنگ توجه دارد و تنها به موضوعات این جهانی (ماده‌گرایی و دنیاگرایی) توجه ندارد، بلکه رفاه مشروع دنیایی و سعادت اخروی به طور همزمان توجه می‌کند.

بررسی پیشینهٔ پژوهش و مطالعات انجام شده حاکی از آن است که اگرچه حکمرانی به عنوان یک موضوع مهم اجتماعی و سیاسی نقش مهمی در پژوهش‌ها دارد، ولی کمتر پژوهشی به بررسی الزامات و راهکارهای تحقق آن با توجه به آموزه‌های دینی و سیره رضوی پرداخته است. لذا این پژوهش در نظر دارد تا با استفاده از نظرات نخبگان و آگاهان از موضوع اطلاعاتی هرچند اندک از این موضوع را در اختیار علاقه‌مندان این موضوع قرار دهد.

۱-۳. روش پژوهش

رویکرد این پژوهش کیفی است که با استفاده از تحلیل مضمون و الگوی ۷ مرحله‌ای کلایزی[1] انجام شده است. الگوی کلایزی شامل ۷ مرحله خواندن اطلاعات و یافته‌ها، استخراج عبارت‌های مهم، مفهوم بخشی به عبارات استخراج شده، مرتب سازی مفاهیم و ایجاد دسته‌های خاص، ایجاد توصیف‌های جامع، تبدیل توصیف‌ها به توصیف جامع و خلاصه و معتبرسازی نهایی است. در این پژوهش ابتدا مفهوم حکمرانی اسلامی بررسی و پس از آن شروع به انجام و دریافت پاسخ‌های مشارکت‌کنندگان پیرامون موضوع با استفاده از مصاحبه‌های عمیق و نیمه ساختمند[2] شد. مشارکت‌کنندگان پژوهش کلیه نخبگان دانشگاهی، حوزوی و پژوهشگران رضوی استان اصفهان در سال ۱۴۰۲ بودند که به شیوهٔ نظری و هدفمند با توجه به معیار اشباع نظری[3] تعداد ۱۳ نفر از آنان با انتخاب به شیوهٔ نمونه‌گیری گلوله برفی مورد مصاحبه قرار گرفتند و اطلاعات جمعیت‌شناختی و توصیفی آنان در جدول ۱ ارائه شده است. از شرط‌های انتخاب مشارکت‌کنندگان دارا بودن مدرک دکتری یا معادل آن، سطح ۳ و ٤ حوزه، سابقهٔ علمی و پژوهشی بیش از ۵ سال، تمایل به شرکت در پژوهش و آگاهی از دستورهای دینی و سیرهٔ امام رضا (ع) در مورد حکمرانی بود. پس از طرح سوال اصلی (به نظر شما چه الزاماتی برای حکمرانی اسلامی در جامعه لازم است؟) با توجه به پاسخ و توصیف‌های ارائه شده توسط مشارکت‌کنندگان

1. Colaizzi
2. Semi structural
3. Theoretical saturation

سـوال‌های بعـدی مطـرح و پرسـیده شـد. بـا انجـام چنـد مصاحبـه و تجزیـه و تحلیـل اطلاعـات بـرای اطمینـان از درسـتی برداشـت و تفسـیر پژوهشـگران از پاسـخ‌های مشـارکت‌کنندگان، مجـدد پاسـخ‌ها بـه مشـارکت‌کننده ارجـاع و در صـورت نیـاز تغییـرات لازم اجـرا شـد. تجزیـه تحلیـل داده‌هـا با اسـتفاده از تحلیـل مضمـون [1] صـورت گرفـت و تمـام مفاهیـم و مقـولات دسـته‌بندی شـد.

اعتبـار داده‌هـا بـا تکنیـک تأییدپذیـری [2] از طریق خودبازبینـی پژوهشـگران و اعتمادپذیـری [3] با هدایت دقیـق جمـع‌آوری اطلاعـات و همسوسـازی پژوهشـگران [4] انجـام شـد. همچنیـن مصاحبه‌هـا در اختیـار پژوهشـگر دیگـری قـرار داده شـد و ایشـان دوبـاره مقـولات فرعـی را از متـن مصاحبه‌هـا اسـتخراج کـرد و مقایسـه مقـولات اسـتخراج شـده، نشـان از همسـویی پژوهشـگران بـود. بـرای رعایت ملاحظـات اخلاقی بعـد از ارائـه توضیـح در مـورد اهـداف و اهمیـت پژوهـش، رضایـت شـرکت‌کنندگان بـرای حضـور در پژوهـش جلـب شـد و بـه آنـان توضیـح داده شـد کـه بـرای انصـراف از پژوهـش آزاد هسـتند و در صـورت نیـاز می‌-تواننـد پـس از انتشـار نتایـج پژوهـش از آن آگاهـی یابنـد.

در جـدول ۱ اطلاعـات توصیفـی مشـارکت‌کنندگان پژوهـش ارائـه شـده اسـت و همان‌طـور که مشـخص اسـت ٦۹ درصـد از آنـان دکتـری و ۳۱ درصـد دارای تحصیـلات حـوزوی و سـابقهٔ فعالیـت ۷۷ درصـد از آنـان ۱۵ سـال و بالاتـر بـود.

جدول ۱. ویژگی‌های جمعیت‌شناختی مصاحبه‌شوندگان

ردیف	اطلاعات	گروه ها	تعداد	درصد
۱	سن	۳۵-۴۰	۴	٪۳۱
		۴۱-۴۵	۶	٪۴۶
		۴۶-۵۰	۳	٪۲۳
۲	تحصیلات	دکتری	۹	٪۶۹
		سطوح ۳ و ۴ حوزه	۴	٪۳۱
۳	سابقه فعالیت	۵ تا ۱۵ سال	۳	٪۲۳
		۱۵ تا ۲۵ سال	۶	٪۴۶
		۲۵ و بالاتر	۴	٪۳۱

1. Thematic analysis
2. Credibility
3. Dependability
4. Investigator triangulation

۲. یافته‌های پژوهش

پس از تحلیل مصاحبه‌ها و اطلاعات به دست آمده در مورد الزامات و راهکارهای تحقق حکمرانی اسلامی با توجه به آموزه‌های دینی و سیره رضوی از دیدگاه نخبگان علمی و اجتماعی ۳ مضمون اصلی، ۸ مقولهٔ فرعی و ۴۸ مفهوم فرعی و تعداد ۱۶۸ مفهوم کلی به دست آمد(جدول ۲).

جدول۲. الزامات و راهکارهای تحقق حکمرانی اسلامی با توجه به آموزه‌های دینی و سیره رضوی

مضامین اصلی	مقولات فرعی	مفاهیم فرعی	مفاهیم کلی و نمونه مصاحبه
زیرساخت‌ها	بهبود روابط اجتماعی	صلح و دوستی، احساس تعلق اجتماعی، رعایت احترام، تقسیم عادلانه و انجام مسئولیت‌ها،	– از راهکارهای مهم تحقق حکمرانی اسلامی ایجاد روابط دوستی و احترام گذاشتن به یکدیگر در بین شهروندان و مسئولان نسبت به یکدیگر است. – برای تحقق حکمرانی اسلامی باید مردم و مسئولان بتوانند بی واسطه با همدیگر رابطه داشته باشند. – طبق نظر امام رضا علیه السلام هر فرد کارگزار با مردمان تحت قلمرو خود برادر هستند و باید با آنان به برادری رفتار کند.
		گفت‌وگومحوری، ارتباط بی‌واسطه، برادری و برابری	
		تربیت صحیح اسلامی در پرتو احکام الهی و خدامحوری، ارتباط مستقیم مردم با حاکمان، مردم‌داری حاکمان،	
	بسترهای قانونی	ساختار حکومت، حقوق و تکالیف شهروندی،	– از الزامات و راهکارهای مهم برای حکمرانی اسلامی قانون‌مداری افراد آن جامعه است. – برقراری عدالت لازمه رشد و توازن در جامعه است که در سیره رضوی همواره جاری بوده است. – توجه به ارزش‌های انسانی و اصول اخلاقی که در سیره امام رضا(ع) بسیار رایج بود، از مهم‌ترین الزامات تحقق حکمرانی اسلامی است. – تربیت صحیح دینی در جامعه شکل نمی‌گیرد مگر در صورتی که احکام الهی به صحیح‌ترین شکل اجرا گردد.
		برقراری حق و عدل در جامعه‌ی تربیت یافته توسط امام معصوم، مقبولیت و مشروعیت	
		قانون‌مندی، درک حساسیت‌ها، توجه به محرومان	
	اخلاقیات	برپایی ارزش‌های دینی و انسانی، اخلاق‌مندی	
		تربیت صحیح اسلامی در پرتو احکام الهی	
		اعمال و رفتار پسندیده، شفافیت، روراست بودن با مردم، آزادی بیان	
منابع و امکانات	فرهنگ و فناوری	فرهنگ اسلامی، فرهنگ حمایتی	– برای وجود و تحقق حکمرانی اسلامی باید فناوری نیز به کمک آن بیاید. – داشتن فرهنگ اسلامی مقدمه حکمرانی اسلامی است زیرا افراد باید از کلیات و اصول فرهنگ اسلامی آشنا باشند تا بتوان حکمرانی آنان اسلامی باشد.
		تکنولوژی، فرهنگ دیپلماسی	
	دانش و اطلاعات	ایجاد و انتشار دانش حکمرانی، تربیت نیروی متخصص	– داشتن و تربیت نیروی متخصص از امور مهم در ایجاد و تحقق حکمرانی اسلامی است. – بدون تردید داشتن اطلاعات و دانش پایه از الزامات مهم حکمرانی اسلامی است.
		آموزش اطلاعات پایه حکمرانی و توسعه محور	
حمایت و نظارت	حمایت سیاسی، دینی و اعتقادی	تهیه منابع دینی و اعتقادی حکمرانی	– حکمرانی اسلامی باید متکی بر منابع به روز سیاسی و اعتقادی باشد. – رسیدن به حکمرانی اسلامی بدون رجوع به دستورهای قرآن و سیرهٔ پیامبر و امامان ممکن نیست.
		بهره‌مندی از منابع به‌روز سیاسی	
	حمایت مالی و اعتباری و امنیتی	فراهم‌سازی اعتبار لازم برای انجام وظایف، حفظ امنیت شهروندان، توزیع عادلانه امکانات و خدمات، نظارت دائمی بر حاکمان	– تحقق حکمرانی اسلامی و مخصوصا تداوم آن نیازمند حمایت همه جانبه مردم از حاکم و حاکم از مردم است. – برای تحقق و تداوم حکمرانی اسلامی حاکمان باید مراقب رفتار کارگزاران و شهروندان ناظر بر اعمال حاکمان باشند.
		تدارک منابع لازم حکمرانی،	
	نظارت دوجانبه	نظارت حاکمان بر مردم و مسئولان، پیگیری امور شهروندان	

عزل و نصب‌های حکومتی بر طبق مصالح امت اسلامی نه مصالح افراد،شایسته سالاری	– در حکومت بر پایهٔ عدل علوی و سیرهٔ رضوی دست غاصبان از بیت المال کوتاه است و فساد و انحراف در بین کارگزاران جامعه، جایگاهی ندارد.
خشکاندن ریشه فساد و انحراف	
دستگیری از نیازمندان جامعه و حمایت خاص از اقشار آسیب‌پذیر	– رعایت حق و حقوق و تمرکز بر امور حکمرانی برای تحقق و تداوم آن ضروری است.
نظارت مردم بر حاکمان و مسئولان، احترام و رعایت حقوق مسئولان و شهروندان	– شایسته‌سالاری لازمهٔ حکمرانی اسلامی است.

در ادامه مقولات اصلی و مقولات فرعی آن‌ها بررسی می‌شود.

۲-۱. زیرساخت‌ها

از جمله الزامات مهم و اصلی برای تحقق حکمرانی اسلامی توجه به زیرساخت‌هاست. منظور از زیرساخت‌ها اموری همچون بهبود روابط اجتماعی، بسترهای قانونی و اخلاقیات است که در سیرهٔ رضوی و آموزه‌های دینی مورد توجه و تأکید قرار دارد. بهبود روابط اجتماعی شامل روابط صلح‌دوستانه، احساس تعلق، رعایت ادب و احترام در برخورد و انجام مسئولیت‌های محوله است. همچنین گفت‌وگومحوری، ارتباط بی‌واسطه و برادری و برابری ذیل بهبود روابط اجتماعی مطرح هستند.

در حکومت برگرفته از اخلاق و سیرهٔ رضوی، تربیت صحیح آحاد جامعه در پرتو برقراری احکام اسلامی حاصل می‌شود. حکومت در زمان مأمون عباسی اگرچه ظاهری اسلامی داشت، به دلیل عمل نکردن حکام و فرمانروایان به احکام اسلامی، جامعه هیچ‌گاه رنگ و بوی غنی اسلامی و دینی نداشت و رعایت حق و عدل اساساً جایگاهی نداشت. اگرچه مأمون پیشنهاد ظاهری ولایت‌عهدی را به امام رضا ﷺ داد، ولی خودش بیش از همه می‌دانست که جامعه آمادگی پذیرش حکومت عدل رضوی را ندارد. به‌عبارتی زیرساخت تربیتی جامعه، اخلاق، روابط اجتماعی و ... برای حکومت امام معصوم ﷺ آماده نیست. ملتی که با شرایط تربیتی حکومت اموی و عباسی خو گرفته بود، اجرای احکام خداوند برایش نامأنوس بود و قطعاً از حکومت امام ﷺ نیز تمرّد می‌کرد.

از جمله مؤلفه‌های مهم مطرح در تحقق حکمرانی اسلامی تدارک، توجه و فراهم‌سازی بسترهای قانونی است. برقراری حق و عدل در جامعه تربیت یافته توسط امام معصوم باعث فراهم شدن چنین زیرساختی می‌شود. برقراری حق و عدل نیز امکانپذیر نخواهد بود مگر اینکه حکمرانان جامعه توان برقراری عدالت و ایجاد توازن را در جامعه داشته باشند. امام رضا ﷺ همواره از سیره

جدّ بزرگوارش پیامبر ﷺ و نیز امام علی ﷺ که چنین فضایی در حکومت کوتاه‌شان جاری بود، تأسی می‌کردند و حکمرانی بر اساس سیرهٔ رضوی نیز باید این الگوپذیری را داشته باشد.

یکی دیگر از زیرساخت‌های مهم و اساسی برای تحقق حکمرانی اسلامی توجه و تأکید بر اخلاقیات است که در سیرهٔ رضوی بسیار مورد توجه و تأکید است. در نظر گرفتن ارزش‌های دینی و معنوی در کنار اعمال و رفتار پسندیده از مفاهیم فرعی اخلاقیات است. امام رضا ﷺ می‌فرماید: «انسان نمی‌تواند از برخی افراد به سبب موقعیت و مناسبت‌ها یا خُلق و خوی بدی که بدان تربیت شده، انتظار امر خیری داشته باشد.» در ادامه می‌فرمایند: «بخیل را آسایشی نیست، حسود را خوشی و لذتی نیست، پادشاهان را وفایی نیست و دروغگو را مروت و مردانگی نیست»(حرانی، ۱۳۹٤: ٤٥٠)؛ پس از این دسته افراد نمی‌توان انتظار خیر و خوبی داشت و بدان‌ها امیدوار بود. در ارتباط با حکمرانی اسلامی نیز همین اخلاقیات به‌عنوان زیرساخت در نظر گرفته می‌شود. گاهی حکمران جامعه به وعده‌ای که می‌دهد وفادار نیست و پیمان‌شکنی می‌کند و وفایی از او انتظار نمی‌رود یا اینکه از حکمرانِ دروغگو نمی‌توان انتظار مروت و مردانگی داشت؛ زیرا هرگز قول و فعلش هماهنگ نیست و صداقتی را نمی‌توان از او انتظار داشت.

۲-۲. منابع و امکانات

یکی دیگر از الزامات تحقق حکمرانی اسلامی وجود و فراهم‌سازی منابع و امکانات لازم است. این مقولهٔ اصلی شامل فرهنگ و فناوری و دانش و اطلاعات است که امور نرم‌افزاری و مرتبط با انسان است. از احادیث و علوم مختلف که امام رضا ﷺ بر آن‌ها تسلط داشتند، چنین بر می‌آید که بدون تردید در سیرهٔ رضوی نیز مطابق علم روز، انتظار بالاترین استفاده از امکانات روز در حکمرانی متصور بوده است و ارزشی که ایشان برای علم و دانش قائل بودند، همین امر را تصدیق می‌کند.

فرهنگ و فناوری خود شامل فرهنگ اسلامی و فرهنگ حمایتی است که منظور اهتمام به قوانین و دستورهای اسلامی در حکمرانی و حمایت و پشتیبانی حاکمان از مردم و مردم از حاکمان است. در سیرهٔ رضوی نیز حمایت از افراد، پشتیبانی و توجه به حقوق دیگران و حمایت از آن‌ها از جمله اموری است که بسیار مورد توجه و تأکید بوده است. امام رضا ﷺ در سیرهٔ خود به این امر توجه داشتند. چنان‌که اهتمام حضرت به بیگاری نکشیدن از زیدستان خود و به تعیین عادلانهٔ دستمزد به کارگر خود است. سلیمان بن جعفری نقل می‌کند امام رضا ﷺ متوجه حضور کارگری سیاه پوست در بین غلامان خود شده و پرسیدند: «آیا اجرت و کارمزد او را معین کرده‌اید؟» گفتند: نه هر چه بدهیم، او راضی می‌شود. امام رضا ﷺ شدیداً برآشفت. گفتم:

فدایت شوم، چرا خود را ناراحت می‌کنید؟ فرمود: «من چند بار اینان را از این کار نهی کرده‌ام و گفته‌ام که کسی را به کار نگیرید، مگر آنکه قبلاً مقدار مزد و اجرت او را معین کنید و با او قرارداد ببندید. بدان که هیچ وقت کسی را بدون اجرت معین به کار نمی‌گیری مگر اینکه اگر سه برابر اجرت هم به او بدهی، باز خیال می‌کند که کم داده‌ای، ولی اگر قبلاً اجرت او را تعیین کند و بعد همان اجرت را به او بدهی، تو را خواهد ستود که به عهد خود وفا کرده‌ای و اگر اندکی هم اضافه دهی، قدر آن را می‌داند و می‌فهمد که زیادتر به او داده‌ای (و در نظرش خواهد بود)»(کلینی،۱۳٦۵، ج۵: ۲۸۸).

برخورداری از دانش و اطلاعات یکی دیگر از مفاهیم مهم مرتبط با الزام دیگر منابع و امکانات حکمرانی است که خود شامل ایجاد و انتشار دانش حکمرانی، تربیت نیروی متخصص و آموزش اطلاعات پایهٔ حکمرانی است. بدون تردید حکمرانی بدون دانش امکان‌پذیر نیست و اگر هم انجام شود چندان دوامی نخواهد داشت. اولین آیات قرآن نیز که بر پیامبر ﷺ نازل شد مربوط به علم و دانش بود. در سیرهٔ امام رضا ؑ نیز دانش جایگاه بلندی داشت و در سیرهٔ عملی ایشان تفکر و فراگیری علم و دانش(خردپروری) که از اسباب و لوازم تربیت نیروی متخصص است بسیار مورد توجه است تا جایی که فرموده‌اند: «دوست هر کسی عقل و خرد اوست و دشمن او جهل و نادانی اوست»(حرانی، ۱۳۹٤: ۲۸). امام رضا ؑ خود بر جمیع علوم احاطه داشته و او را عالم آل محمد ﷺ می‌نامند و علم‌آموزی را همراه عمل و خداترسی می-دانند و می‌فرمایند: «حضرت علی ؑ فرمود؛ قدر علم این است که از خداوند بترسی و به عمل و فضیلت خود عمل کنی و از جهالت برای تو همین است که از برای علم و دانش خود فخر و مباهات کنی»(مجلسی، ۱٤۰۳، ج۷۸: ۲۵٦).

۲-۳. حمایت و نظارت

حمایت و نظارت از دیگر الزامات تحقق حکمرانی با توجه به آموزه‌ها و سیرهٔ رضوی است که خود شامل حمایت سیاسی، دینی و اعتقادی، مالی، اعتباری و امنیتی و نظارت دوجانبه است. در سیرهٔ رضوی و ولایت‌عهدی امام رضا ؑ همیشه حمایت از دیگران به چشم می‌خورد و لذا اجازه نمی‌داد تا کسی دیگری را سبک یا خوار گرداند. امام رضا ؑ به نقل از رسول خدا ﷺ فرمودند: «هر کسی مؤمنی را خوار کند یا او را به خاطر نداشتن و تنگدستی حقیر شمارد، خداوند در روز قیامت او را انگشت‌نما و رسوا خواهد نمود»(ابن بابویه، ۱۳۸۳، ج۲: ۳۳). از دیگر حمایت‌ها حمایت اعتباری و حفظ عزت نفس و اعتماد به نفس دیگران در سیرهٔ رضوی است که به همین علت مسخره کردن و ابراز شوخی‌های بی مورد که از عوامل رنجش دیگران است، در سیرهٔ رضوی مورد

نکوهش قرار گرفته است و ایشان فرموده‌اند: «مسخره کردن و شوخی-های بی مورد از بی‌خردی است و کار انسان‌های نادان است»(مجلسی، ۱۴۰۳، ج۷۵: ۳۶۹).

مقولهٔ حمایت مالی، اعتباری و امنیتی خود شامل فراهم‌سازی اعتبار لازم برای انجام وظایف، حفظ امنیت شهروندان و تدارک منابع لازم حکمرانی است که حکمرانان با توجه به نیازهای جامعه باید در جهت تهیه و تدارک این منابع دقت، حمایت و نظارت کافی را داشته باشند و حرص و طمع نسبت به مقام و اموال حکومت و دنیا نداشته باشند؛ زیرا داشتن حرص و طمع باعث نابودی می‌شود و امام رضا ﷺ یکی از عوامل نابودی امت‌های پیشین را حرص و طمع آن‌ها دانسته-اند(نظری، ۱۳۸۷: ۶۷).

مقولهٔ مهم دیگر در الزام حمایت و نظارت، عمل نظارت دو جانبه است که شامل مفاهیم مختلفی مانند نظارت حاکمان بر مردم و مسئولان، پیگیری امور شهروندان، عزل و نصب‌های حکومتی بر طبق مصالح امت اسلامی نه مصالح افراد، خشکاندن ریشه فساد و انحراف، دستگیری از نیازمندان جامعه و حمایت خاص از اقشار آسیب پذیر، نظارت مردم بر حاکمان و مسئولان، احترام و رعایت حقوق مسئولان و شهروندان است که به عنوان پیمان‌های اساسی و وفاداری به یکدیگر در حکمرانی از آن‌ها یاد می‌شود و لازم است رعایت شود تا روند تحقق حکمرانی اسلامی تسهیل و تسریع گردد. در سیرهٔ امام رضا ﷺ نیز وفای به عهد و پیمان و وفاداری به امور و وظایف آن‌گونه که لازم است، بسیار مورد تأکید بوده و کسی که پیمان شکنی کند از چنگال عقوبت رهایی ندارد. ایشان می‌فرماید: «انسان نمی‌تواند از گرداب‌های گرفتاری یا پیمان‌شکنی رهایی یابد و از چنگال عقوبت رهایی ندارد، کسی که با حیله به ستمگری می‌پردازد»(مجلسی، ۱۴۰۳، ج۷۸: ۳۴۹).

۳. جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

حکمرانی اسلامی یکی از ابزارهای سیاسی و اجتماعی برای رابطهٔ متقابل حاکمان و شهروندان در جامعهٔ اسلامی و اداره سیاسی جامعه در جهت انتقال ارزش‌ها و هنجارهاست که در صورت برخورداری از منابع اصیل و متناسب با فرهنگ و سنت جامعه می‌تواند جامعه را در جهت رسیدن به هدف یاری رساند. یکی از مهم‌ترین منابع ارزشی برای حکمرانی سیرهٔ رضوی است که می‌تواند الگویی برای امور مختلف جامعه باشد. به همین دلیل این پژوهش با رویکرد کیفی به بررسی الزامات تحقق حکمرانی اسلامی در معنای عام آن با توجه به آموزه‌های دینی و سیرهٔ رضوی از دیدگاه نخبگان دانشگاهی، حوزوی و پژوهشگران رضوی بر اساس مصاحبه و با استفاده

از الگـوی کلایـزی و تحلیـل مضمـون بـود و نـوآوری پژوهـش از آن جهـت اسـت کـه اگرچـه امـام رضـا ﷺ خـود حکمـران نبـوده و حکمرانـی بـه آن معنـا نداشـته اسـت، ولـی بـا بیـان بسـیاری از نـکات و دسـتورهای و تذکرهایـی کـه بـه حاکمـان زمـان خـود داده، نمودهایـی از حکمرانـی خـوب، شایسـته، متعالـی و در معنـای کل اسـلامی را اشـاره نمـوده اسـت کـه ایـن پژوهـش سـعی در احصـا و بررسـی و تبییـن آن‌هـا بـرای ارائـه الزامـات حکمرانـی اسـلامی داشـت.

همان‌طـور کـه مشـخص اسـت و در جـدول ۲ آمـده، نتایـج حاصـل از مصاحبه‌هـای انجـام شـده و اطلاعـات پژوهـش در نهایـت موجـب شـکل‌گیری سـه مضمـون اصلـی «زیرسـاخت‌ها»، «منابـع و امکانـات» و «حمایـت و نظـارت» گردیـد. تحلیـل و بررسـی اطلاعـات جمع‌آوری شـده ذیـل مضامیـن اصلـی باعـث پیدایـش ۸ مقولـهٔ فرعـی شـد کـه خـود شـامل ٤٨ مفهـوم فرعـی و١٦٨ مفهـوم کلی اسـت. مضمـون زیرسـاخت‌ها شـامل ۳ مقولـهٔ فرعی«بهبـود روابـط اجتماعـی، بسـترهای قانونـی و اخلاقیـات» و مضمـون اصلـی منابـع و امکانـات شـامل ۲ مقولـهٔ «فرهنـگ و فنـاوری و دانـش و اطلاعـات» و مضمـون اصلـی حمایـت و نظـارت شـامل ۳ مقولـه «حمایـت سیاسـی- دینـی و اعتقـادی، مالـی- اعتبـاری و امنیتـی و نظـارت دوجانبـه» شـد.

بـا توجـه بـه اطلاعـات و نتایـج بـه دسـت آمـده و در تبییـن یافته‌هـای پژوهـش بایـد گفـت کـه تحقـق حکمرانـی اسـلامی بـا توجـه بـه سـیرهٔ رضـوی و براسـاس نظـرات نخبـگان و آگاهـان از موضـوع نیازمنـد فراهـم بـودن زیرسـاخت‌های لازم، وجـود منابـع و امکانـات و حمایـت و نظـارت اسـت؛ زیـرا حکمرانـی مفهومـی سـیال و پویاسـت کـه تحـت تأثیـر روابـط اجتماعـی و بهبـود آن بـا واسـطه‌گری اخـلاق در سـایه تحقـق دانـش و اطلاعـات و بـر اسـاس فرهنـگ و سـنت جامعـه تحقـق پیـدا می‌کنـد و پـس از تحقـق نیازمنـد حمایـت و نظـارت اسـت.

یافته‌هـای پژوهـش را می‌تـوان بـا نتایـج پژوهـش نهـادی و سـیاهکالی مـرادی(١٤٠٠)، زارعـی و آرایـی(١٤٠٠)، دولـه و همـکاران (١٣٩٨)، امامـی و شـاکری(١٣٩٤) همسـو دانسـت کـه پاسـخگویی و قانون‌گرایـی را از لـوازم مهـم حکمرانـی اسـلامی دانسـته و لازم اسـت تـا حکمرانـی مبنـی بـر بسـترهای قانونـی و رعایـت حقـوق شـهروندی باشـد. از دیگـر نتایـج پژوهـش توجـه بـه آداب و رسـوم و فرهنـگ جامعـه بـرای تحقـق حکمرانی اسـت کـه در پژوهـش قیدرلـو و جانقربـان(١٤٠١) نیز زیسـت‌بوم فرهنگی چهارچوبـی بـرای فرهنـگ و الگـوی حکمرانـی فرهنـگ پایـه در ایـران دانسـته شـده اسـت و توجـه بـه فرهنـگ اسـلامی از الزامـات مهـم تحقـق حکمرانـی اسـلامی اسـت. از دیگر نتایـج پژوهش مبتنـی بودن آن بـر ارزش‌هـای اسـلامی و اخلاقیـات اسـت کـه در پژوهـش حسـینی تـاش و قادرعلـی(١٣٩٣) نیـز حکمرانـی اسـلامی مبتنـی بـر خدامحـوری دانسـته شـده اسـت و در تحقـق آن لازم اسـت تـا بـه دو بعـد

مـادی و روحانـی انسـان بـه صـورت هماهنـگ توجـه شـود. سـایر نتایـج پژوهش نشـانهٔ لزوم تجهیز شـدن بـه دانـش و اطلاعـات و توجـه بـه مباحـث توسـعه و پیشـرفت جهـت تحقـق حکمرانـی اسـلامی اسـت کـه پژوهـش رزمـی و همـکاران(۱۳۹٤) نیـز همسـو بـا ایـن یافتـه اسـت و بـه بـاور آن‌هـا حکمرانـی خـوب روایتگـر توسـعه انسـان محـور و اسـتفاده از ظرفیت‌هـا و اجتمـاع نخبـگان اسـت.

از سـایر زیرسـاخت‌های لازم بـرای تحقـق حکمرانـی اسـلامی بحـث مشـروعیت و مقبولیـت حکمرانـی اسـت کـه در پژوهـش زارعـی و همـکاران(۱٤۰۰) نیـز بـه آن اشـاره شـده اسـت و آن‌هـا مقبولیـت مردمـی و مشـروعیت الهـی دو بـال پـرواز حکمرانـی متعالـی می‌داننـد.

بـر اسـاس نتایـج پژوهـش، تحقـق حکمرانـی اسـلامی بـا الهـام از آموزه‌هـای دینـی و سـیرهٔ رضـوی فراینـدی مسـتمر و فعـال بـوده کـه مبتنـی بـر اخـلاق و خدامحـوری اسـت و در سـایه ارزش‌هـا، باورهـا، سـنت و فرهنـگ جامعـه و بـه صـورت کلـی جهان‌بینـی افـراد حاکـم و شـهروندان قـرار دارد و می‌توانـد بر توسـعه و پیشـرفت جوامـع یـا عقب‌ماندگـی و تنـزل ابعـاد مختلـف زندگـی فـردی و جمعـی اثرگذار باشـد. بـه همیـن علـت بهره‌منـدی از منابـع کاربـردی و تأییـد شـده بـرای موفقیـت دنیـوی و سـعادت اخـروی ماننـد تعالیـم دینـی اسـلام و سـیره معصومیـن علیهـم السـلام و مخصوصـاً سـیرهٔ امـام رضـا ﷺ همـراه بـا نـکات و نظـرات نخبـگان جامعـه می‌توانـد در تسـهیل و تحقـق ایـن امـر یاریگـر باشـد؛ چراکـه آموزه‌ها و سـیرهٔ فکـری و عملـی امـام رضـا ﷺ الگویـی فراگیـر و جامـع بـرای مسـائل مختلـف و از جملـه تحقـق حکمرانـی اسـلامی اسـت. در همیـن راسـتا و بـر اسـاس نتایـج پژوهش پیشـنهادهای زیـر ارائه می‌شـود:

- طراحـی الگـوی کاربـردی حکمرانـی اسـلامی بـر اسـاس سـیرهٔ رضـوی توسـط نخبـگان مدیریتـی و مذهبی.

- فراهم‌سـازی زیرسـاخت‌ها و اصـلاح و بازبینـی قوانیـن و ملزومـات تحقـق حکمرنـی اسـلامی ماننـد توزیـع عدالـت، رفـع موانـع و مشـکلات و تربیـت دینـی.

- طراحـی و تدویـن اصـول و مبانـی حکمرانـی اسـلامی و آمـوزش آن در سـطح گسـترده میـان حاکمان و شهروندان.

- تقویت و توسعه مبانی سیاسی و اجتماعی سیرهٔ رضوی در سطوح مختلف اجتماعی و سیاسی.

- تقویت کارگروه‌ها و مراکز تخصصی تحقیق و پژوهش پیرامون حکمرانی اسلامی.

- تشـکیل گروه‌هـای بنیـادی و جهـادی بازرسـی، نظـارت بـر حاکمـان و حمایـت از اقشـار ضعیـف جامعـه.

منابع و مراجع

ابن بابویه، محمدبن علی. (۱۳۸۳). ***عیون اخبار الرضا***. ترجمه علی اکبر غفاری. تهران: صدوق.

اخوان، پیمان؛ کشتکار، مهران. (۱۳۹۳). «بررسی تأثیر عوامل الگوی سه‌شاخگی بر مدیریت دانش مطالعه موردی: یک سازمان صنعتی دفاعی». ***راهبرد دفاعی***. ۳ (۱۲). صص ٤۵-۷۰.

امامی، سیدمجتبی و جوادی، مجتبی (۱٤۰۰). «واکاوی مفهوم حکمرانی در پرتو کلمه اطاعت در قرآن کریم»، ***امنیت ملی***. ۱۱(٤۲).صص ٤۳-۷٤.

امامی، محمد و شاکری، حمید (۱۳۹٤). «حکمرانی خوب و قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران». ***پژوهشنامه حقوق تطبیقی***. ۱ (۲). صص۲۵-۵۷.

حرانی، ابن شعبه حسن‌بن علی. (۱۳۹٤). ***تحف العقول عن ال رسول***، قم، بصیرت.

حسینی‌تاش، سیدعلی و واثق، قادرعلی. (۱۳۹۳). «حکمرانی خوب و ارائه حکمرانی شایسته، بررسی شاخص‌های این دو از دیدگاه امیرالمؤمنین علی »، ***اسلام و پژوهش‌های مدیریتی***. ۳(۲). صص ۷-۲۸.

دوله، فاطمه؛ سیف‌الهی، سیف‌الدین؛ زنجانی، حبیب‌الله. (۱۳۹۸). «مطالعه زمینه‌ها و موانع شکل‌گیری حکمرانی خوب در ایران معاصر». ***علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شوشتر***. ۱۳(۲). پیاپی٤۵. صص ۱۲۳-۱۵٤.

رزمی، محمدجواد، صدیقی، سمیه و رضائیان، سمانه. (۱۳۹٤). «الزامات تحقق حکمرانی خوب برای دست‌یابی به توسعه انسانی». ***پژوهش‌های اقتصاد توسعه و برنامه‌ریزی***. ٤(۲). صص ۵۱-۷۷.

زارعی، بهادر؛ احمدی، سیدعباس و عابدی درچه، محسن. (۱٤۰۰). «الگویابی حکمرانی متعالی برای ارتقای اقتدر ملی در حکمرانی اسلامی». ***حکومت اسلامی***. ۲۶ (۱). صص ۱۰۸-۱۳۸.

زارعی، مجتبی و آرایی، وحید. (۱٤۰۰). «واکاوی ونقد الگوی حکمرانی خوب؛ تبیین شاخص‌های حکمرانی اسلامی مبتنی بر قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران». ***پژوهش‌های انقلاب اسلامی***. ۱ (۲)، پیاپی۳۷. صص ۷-۲۵.

سلطان‌محمدی، حسین. (۱۳۹۸). «پاسخگویی و حکمرانی مطلوب در حکومت دینی»، ***حکومت اسلامی***. ۲٤(٤). پیاپی٤. صص ۵۸-۷۸.

صفریان، روح‌اله؛ شهرام‌نیا، امیرمسعود و امام جمعه‌زاده، سیدجواد. (۱٤۰۱). «حکمرانی؛ گفتگو و سرمایه اجتماعی در اندیشه و سیره سیاسی امام رضا (علیه‌السلام)». ***فرهنگ رضوی***. ۱۰(۱). صص ۱۸۱-۲۱٤.

طبرسی، احمد بن علی. (۱٤۰۳).***احتجاج***. ج ۲. تحقیق ابراهیم بهادری. قم: اسوه.

قیدرلو، کمیل و جانقربان، مریم. (۱٤۰۱). «زیست بوم فرهنگی؛ چارچوبی برای فرهنگ و الگوی حکمرانی فرهنگ‌پایه در جمهوری اسلامی ایران». ***دین و سیاست فرهنگی***. (۱۸). صص ۸-۵۰.

کلینی، محمدبن یعقوب. (۱۳٦۵).***الکافی***. تهران: دارالکتب الإسلامیه.

مجلسی، محمدباقر. (۱٤۰۳). ***بحارالانوار***. چاپ دوم. بیروت: إحیا التراث العربی.

مجموعه مقالات برگزیده اولین همایش ملی حکمرانی اسلامی. (۱۳۹۹). تهران: دانشگاه و پژوهشگاه

عالـی دفـاع ملـی و تحقیقـات راهبردی.
نـادری، سـعید؛ قرایـی آشـتیانی، محمدرضـا. (۱٤۰۰). « الزامـات پیـاده سـازی نظـام اطلاعـات راهبـردی ارتش جمهـوری اسـلامی ایـران». ***مطالعات دفاعـی اسـتراتژیک***. ۱۹(۸۵). صـص ۵-۳۰.
نبویـان حمزه‌کلایـی، سـیدمحمدرضا؛ جعفـری کلاریجانـی، سـیداحمد؛ باقـرزاده، محمدرضـا و طبـری، مجتبـی. (۱٤۰۰). «طراحـی مـدل بومـی حکمرانـی خـوب مبتنـی بـر آموزه‌هـای دینـی». ***مدیریـت اسـلامی***. ۲۹(٤). صـص ۸۱-۱۱٤.
نظـری، مرتضـی. (۱۳۸۷). ***پنجـره‌ای بـه آسـمان، تحلیلـی از زندگانـی امـام علـی بـن موسـی الرضـا*** علیه‌السلام. تهـران: موسسـه فرهنگـی منـادی تربیـت.
نهـادی، هـادی و سـیاهکالی مـرادی، جـواد. (۱٤۰۰). «بررسـی شـاخص‌های حکمرانـی خـوب و حکمرانـی شایسـته از منظـر نهـج البلاغـه». ***حکمرانـی متعالـی***. (٦). صـص ۱۱۵-۱٤۰.

References

Akhavan, P & Kashtkar, M (2014). «Investigating the effect of three-branch model factors on knowledge management, a case study: a defense industrial organization», Defense Strategy, 3 (12): 45-70 [In Persian].

Collection of selected articles of the first national conference on Islamic governance (2019). Tehran: University and Higher Research Institute of National Defense and Strategic Research [In Persian].

Doleh, F; Saif Elahi, S; Zanjani, H (2018). «Study of the grounds and obstacles of the formation of good governance in contemporary Iran», Quarterly Journal of Social Sciences of Islamic Azad University, Shushtar branch, 13(2), serial 45: 123-154 [In Persian].

Emami, M & Shakeri, H (2014). «Good Governance and the Constitution of the Islamic Republic of Iran», Research Journal of Comparative Law, 1 (2): 25-57 [In Persian].

Emami, M & Javadi, M (2021). «Analysis of the concept of governance in the light of the word obedience in the Holy Quran», Scientific Quarterly of National Security, 11(42): 43-74 [In Persian].

Ghaderlu, K & Janghorban, M (2022). «Cultural ecosystem; A framework for culture and the model of culture-based governance in the Islamic Republic of Iran», Religion and Cultural Policy, (18): 8-50 [In Persian].

Harrani, I (2014). Tohf al-Aqool An al-Rasul (pbuh), Qom: Basirat [In Arabic].

Hosseini-tash, A & Vaseq, Q (2014). «Good governance and presentation of decent governance, examining the indicators of these two from the perspective of Amirul Momineen Ali (AS)», Islam and Management Research, 3(2): 7-28 [In Persian].

Ibn Babawayh, M. (2004). Ayun Akhbar Al-Reza (AS), translated by Ali Akbar Ghafari. Tehran: Sadoogh [In Arabic].

Kaufmann, D & Kraay, A. (2017). World Bank: The Worldwide Governance Indicators (WGI), 1996–2016 [In Arabic].

Kolaini, M (1986). Al-Kafi, Tehran: Dar al-Kitab al-Islamiyya [In Arabic].

Majlisi, M (1982). Bihar al-Anwar, second edition, Beirut: Revival of the Arab Heritage [In Arabic].

Malpas, S. (2004). The postmodern. Rutledge.

Nabavyan Hamza Kalaei, M, R; Jafari Kalarijani, A; Bagherzadeh, M, R & Tabari, M (2021). «Designing a native model of good governance based on religious teachings», Islamic Management, 29(4): 81-114 [In Persian].

Naderi, S; Qaraei Ashtiani, M, R (2021). «Requirements for the implementation of the strategic information system of the Islamic Republic of Iran Army». Strategic Defense Studies, 19(85): 5-30 [In Persian].

Nahadi, H & Siahkali Moradi, J (2021). «Examining the indicators of good governance and decent governance from the point of view of Nahj al-Balagheh», Government al-Ta›ali, (6): 115-140 [In Persian].

Nazari, M (2008). A window to the sky, an analysis of the life of Imam Ali bin Musa al-Reza (a.s.), Tehran: Monadi Tarbiat Cultural Institute [In Persian].

Razmi, M, J, Sediqi, S & Rezaian, S (2014). «Requirements for the realization of good governance to achieve human development», scientific bi-quarterly journal of development economics and planning research, 4(2): 51-77 [In Persian].

Safarian, R; Shahram-nia, A, M & Emam Jume-zadeh, J (2022). «Government; Dialogue and social capital in the thought and political life of Imam Reza (AS)», Farhang Razavi, 10(1): 181-214 [In Persian].

Sultan Mohammadi, H (2018). «Accountability and good governance in the religious government», Islamic Government, 24(4), consecutive 4: 58-78 [In Persian].

Tabarsi, A. (1982). Ehtajaj; Vol. 2, Ebrahim Bahadori›s research, Qom: Oswah [In Arabic].

UNDP, (2000). What is good Governance; at PAPP List of projects contact us, online athttp:/www. Papp.Undp.Org.governance/about.HTM.

Woods, N. (2000). The challenge of good governance for the IMF and the World Bank themselves. World development, 28(5), 823-841.

World Bank Report. (2018). Helping Countries Combat Corruption: The Role of the World Bank, Poverty Reduction and Economic Management Network, Washington DC.

Zareei, B; Ahmadi, A & Abedi Dorcheh, M (2021). «Exalted Governance Modeling to Promote National Power in Islamic Governance», Islamic Governance, 26 (1): 108-138 [In Persian].

Zareei, M & Araei, V (2021). «Analysis and criticism of the model of good governance; Explanation of Islamic governance indicators based on the Constitution of the Islamic Republic of Iran». Researches of the Islamic Revolution, 1 (2), serial 37: 7-25 [In Persian].